

обработки данных химического эксперимента. *Башкирский химический журнал*. 2006. Т.13. № 4. С.51–54.

4. Майер Р. В. Решение физических задач с помощью электронных таблиц MS Excel. *International Journal of Open Information Technologies*. Vol. 2. No. 9. 2014. С. 18–23.

REFERENCES

1. Anisova, T. L. and Salpagarov, S. I. (2012). Reshenie zadach fizicheskoy khimii s pomoshch'yu programmy MS Excel [Application of Microsoft Excel for problems solving in physical chemistry]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*, 3, 417–423.

2. Bolvako, A. K. and Radion, E. V. (2014). Primenenie elektronnykh tablits pri izuchenii analiticheskoy khimii [The use spreadsheets in the study of chemical disciplines]. *Informatika i obrazovanie*, 1 (150), 81–86.

3. Karimov, M. F. (2006). Osnovnye funktsional'nye vozmozhnosti sistemy elektronnykh tablits Excel dlya obrabotki dannykh khimicheskogo eksperimenta [The basic functionalities of system Microsoft Excel for processing of chemical experimental data]. *Bashkirskiy khimicheskij zhurnal*, 13 (4), 51–54.

4. Mayer, R. V. (2014). Reshenie fizicheskikh zadach s pomoshch'yu elektronnykh tablits MS Excel [The solution of physical tasks with use of tabular MS Excel processor]. *International Journal of Open Information Technologies*, 2 (9), 18–23.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ФОРОСТОВСЬКА Тейтна Олександрівна – викладач кафедри природничих наук та методик їхнього

навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання хімії в загальноосвітніх школах та закладах вищої освіти.

БОХАН Юлія Володимирівна – кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: методика та історія викладання хімії у закладах вищої освіти; аналітична хімія малих концентрацій; пробопідготовка в інструментальних методах аналізу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

FOROSTOVSKA Tetiana Oleksandrivna – sciences teacher Department of natural sciences and methods of their training, Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: the methodology of teaching chemistry in higher education institutions in the conditions of development of STEM-education.

BOKHAN Iuliia Volodumirivna – Candidate of Chemical Sciences, Docent Head of Department of natural sciences and methods of their training, Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: methodology and history of teaching chemistry in institutions of higher education; analytical chemistry of small concentrations; sample preparation in instrumental analysis methods.

Дата надходження рукопису 20.04.2019р.

УДК 37.091.4

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Микола Григорович –

почесний журналіст України, начальник обласного управління в справах преси (1979-1995) Кіровоградського облвиконкому

ORCID ID 000 0001 6637 4891

e-mail: smikdpu@i.ua

ТАКИМ Я ЗНАВ ІВАНА ГУРОВИЧА ТКАЧЕНКА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема формування сучасної освітньої парадигми нової української школи та місця у ній трудового навчання та виховання знаходиться на дискусійному рівні. Аналіз діяльності визначних науковців-педагогів другої половини ХХ століття дає основу для висновків щодо подальшого визначення окреслення проблеми упровадження нових форм організації трудового навчання та виховання. Існує думка, що цією проблемою займатися непотрібно, саме поняття трудове виховання нівелюється, особливо частиною сучасних батьків учнів. Проте практика діяльності середніх шкіл Китаю, Німеччини, США, Канади свідчить, що там ідеї кіровоградських директорів шкіл широко використовується нині. Там трудове навчання й виховання молоді визначено пріоритетом держави і юридично закріплено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До сторіччя від дня народження І.Г.Ткаченка було проведено ряд заходів. Знам'янська районна державна адміністрація провела круглий стіл, у Богданівській школі організовано систему заходів, в Уманському державному педагогічному університеті ім. Т.Г.Тичини проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію, а у Центральноукраїнському державному педагогічному університеті ім. В.Винниченка проведено міжнародну науково-практичну конференцію, де науковці, учителі, директори шкіл розглянули проблему трудового навчання та виховання у світлі реформ школи.

Мета статті. Проаналізувати досвід науково-педагогічної діяльності новаторів-педагогів Кіровоградщини та роботу учнівських виробничих бригад через призму нової освітньої парадигми.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано теоретичний метод, який полягає у вивченні та узагальненні архівних матеріалів та власних спогадів автора статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо Василь Олександрович Сухомлинський був при своєму подвижницькому житті легендою для педагогів всього світу і всіх тих, хто займався вихованням людей у будь-якій галузі і лишився нею для кожного і після своєї передчасної кончини, то його соратник і колега Іван Гурович Ткаченко – живою реальністю і новаторством, доступним наставником кожної школи України другої половини минулого століття.

До речі, тоді серед 8-ми вчителів України – Героїв Соціалістичної праці два – Сухомлинський і Ткаченко – були з кіровоградських шкіл. І не дивно, що наша область вважалась педагогічною Меккою. І ми, вчителі, перебуваючи за межами області – навіть в столицях – пишалися своєю законною гордістю – тим, що ми з Кіровоградщини. Тим більше, що на педагогічному сузір'ї області яскраво засяяли позначені високими державними нагородами і відзнаками такі імена як Федір Оксанич з Нової Праги, Григорій Перебийніс з Малої Виски, Микола Любченко з Устинівського району, Надія Калініченко з Комишуватого, Валентина Логачевська з Петрівського району та багато інших. Бо в кожному районі області були заслужені вчителі України, а такі високі звання присвоювались, як відомо, не рядовим педагогам, а творчим наставникам. Та і для них педагогічним знаменем Кіровоградщини було два імені: Василя Сухомлинського та Івана Ткаченка, бо вони прославляли Україну, як донедавна це робили в спорті брати Клички.

Вперше мені довелося почути про Івана Гуровича і про його легендарну школу ще на першому курсі Кіровоградського педінституту в кінці далеких п'ятдесятих від видатного філолога, який, на жаль, не розділяв спрямування шкільної випускної молоді Богданівським новатором на виробництво. Середня школа, мовляв, повинна вважати своєю головною метою давати випускникам ґрунтовні знання для подальшого їх навчання у вишах і інших навчальних закладах. Не поділяв наш філолог і державних заходів щодо того, що поза конкурсом приймалися абітурієнти з дворічним трудовим стажем та після служби в армії.

– Я добре знаю цього директора школи Ткаченка, – зазначав він, – і дивуюсь: як може він, математик, захоплюватись шкільною виробничою бригадою і дворічним трудовим стажем для абітурієнтів!? Адже вони «розтрусять» на виробництві всю шкільну підготовку і навряд чи зможуть навчатися на тому ж фізмати...

Наша група складалася з виробничників і «армійців» і, хоч ми дуже поважали свого філолога-доцента, який був у нас ще й «класною дамою», але погодитись з ним не могли. Розпочалися справжні

дебати. Улюбленому наставнику опонувала вся група, аргументуючи різними прикладами з особистого життя і своїх товаришів. Головні висновки були в тому, що виробничі бригади в школах визначали нахили учнів і вже «озброювали» багатьох з них професією чи спеціальністю, необхідною після випуску. Адже робочих рук на той час в сільських господарствах, на підприємствах та й на будівництві не вистачало. Була й інша проблема. В п'ятдесятих роках, коли практично розпочалась діяльність директора Богданівської школи Івана Ткаченка, було в селах порівняно багато шкільної молоді і, відповідно, випускників. Але навчатись у вищій школі майже для всіх залишалось мрією, бо в області був лише один педагогічний інститут з двома факультетами – фізматом і філологічним, початкові класи і фізвиховання з'явилися пізніше. Конкурс був настільки високим, що поступити до вишу було утопією. Тому двохрічний трудовий стаж з відповідними пільгами при вступі був ніби продиктованим самим життям. Щодо виробничих шкільних бригад, які запроваджувались в школах майже одночасно з введенням дворічного трудового стажу для абітурієнтів, то вони стали органічно поєднаними. Виробничі бригади створювались ніби фундамент для випускника. Як мінімум – він легко обирав собі місце, відпрацьовуючи трудовий стаж для себе як абітурієнта завдяки знанням і навикам набутих у виробничій бригаді, і не рідко ця бригада орієнтувала на шлях, обраний на все життя.

Іван Гурович якимось, виступаючи перед директорами шкіл Олександрійського району, зізнався в тім, що у створенні такої виробничої учнівської бригади, яка спроможна виборювати перші місця у республіканському змаганні йому, як мовиться, і «Бог велів».

– Адже Богданівка наша, – розповідав він, – не просто велике село, в якому нараховується більше 5 тисяч мешканців, а багатогалузеве щодо трудовлаштування молоді. Передусім – великий колгосп, де кадри для роботи в рільництві і тваринництві завжди бажані. На території села залізнична станція, меблевий комбінат, деревообробна майстерня, вальців млин з олійнею, лікарня, чотири бібліотеки. Трудовлаштувати випускників є де, але ж і виробничій бригаді доводиться працювати творчо, щоб бути готовими працювати у всіх галузях.

Власне тоді – на початку 1970-го – Іван Гурович приїздив на запрошення директора Новопраської середньої школи Федора Оксанича. А школа в Новій Празі була широко відомою не тільки на Кіровоградщині, а й у Києві передусім своєю виробничою бригадою. Учні на своїх ділянках вели дослідницьку роботу і добивалися високих врожаїв. Школа буда тричі учасником ВДНТ і нагороджена трьома дипломами, а також Почесною грамотою Президії Верховної Ради України. Умови для розвитку і діяльності учнівської виробничої бригади

були не гіршими ніж в Богданівській школі. Адже Нова Прага недавній районний центр з десятитисячним населенням, з найкращими в Олександрійському районі сільгосподарствами і численними підприємствами. І учнівські виробничі бригади Богданівки і Нової Праги, змагаючись між собою, взаємобагачувались досвідом. Директори обох шкіл давно дружили. Їх навіть нагороджували одночасно: Івана Гуровича – золотою зіркою Героя, а Федора Федоровича – орденом Леніна. Обидва давно Заслужені вчителі України. Щодо спеціальності, то Іван Гурович був математик, а Федір Федорович – історик. Вони й за віком були однакові. І, хоч майже одночасно почали «виробничий рух» в школах Оксанич небезпідставно вважав Ткаченка першопрохідцем. І коли новопразький директор повідомив райвно про приїзд до нього іменитого гостя, вирішено було, щоб це стало і районною подією. Тому скликано було до Нової Праги весь районний учительський актив, хоч спочатку планувалися лише директори середніх шкіл. Заспокоюючи завідуючого райвно щодо його побоювання про можливу неготовність Івана Гуровича до виступу на такому форумі, Оксанич зазначив, що Ткаченко в будь-який час спроможний поділитись досвідом та здобутками і на міжнародному форумі. Зустріч і справді пройшла добре. Навіть краще, ніж сподівались, бо на ній були присутні керівники району: перший секретар Казімір Сабанський і голова райвиконкому Степан Малюк. Обидва вчителі за освітою, до того ж колишні директори шкіл. Тож і не дивно, що після майже годинної промови Ткаченка серед численних запитань промовцю, прозвучав голос і Сабанського:

– Іване Гуровичу, ми дуже цінуємо і поважаємо вашу ініціативу і діяльність щодо залучення молоді до праці в господарствах і підприємствах рідного краю і що Ви маєте в цьому напрямку вагомні здобутки. Наші школи, особливо Новопраська середня, мають теж деякі успіхи. Але цікавить така думка: у такій школі, як ваша Богданівська, яка небезпідставно вважається однією з кращих в області, є багато і таких випускників, які бажали б навчатись і далі, у вищих навчальних закладах. Як Ви до них ставитесь?

Запитання керівника району заінтригувало всіх присутніх, бо за свідченням багатьох джерел і домислів випускники Богданівської школи ідуть на виробництво після випуску мало не всі. Щоправда, у виступі директора школи перед олександрійськими педагогами це не підтверджувалось, але й не заперечувалось. Та відповідь Івана Гуровича була прямою і широкою:

– Думаю, Казіміре Івановичу, це питання цікавить не тільки Вас, а багатьох присутніх. Скажу відверто: не тільки позитивно ставлюсь, а й підтримую таких учнів, якщо пересвідчуюсь, що в них це бажання виношене, підтвержене набутими знаннями. В чому моя підтримка, скажу чесно: їду в педінститут чи Кісм (нині Національний технічний

університет) і прошу за свого випускника, використовуючи свій авторитет. Хоч і не зручно про це говорити, але це так.

Відповідь, як і позиція Івана Гуровича сподобалась тоді всім. Що ж до мене особисто, як учасника тодішньої зустрічі з відомим педагогом, то скажу, що пізніше, коли я вже працював у Кіровограді, і часто зустрічався зі своїм земляком – ректором педвишу Олегом Євгеновичем Полярушем, почув з уст його цікаве підтвердження.

– Розумієш, – з усміхом говорив ректор, – щороку після випуску він просив мене посприяти лише двом його випускникам зі вступом. А потім, залишаючи мій кабінет, просив не супроводжувати його бо, як з'ясувалось, заходив ще й до моїх заступників з таким же проханням тільки вже за інших своїх випускників...

Навряд чи можна кинути докір за це корифею. Бо в його клопотанні за кращих своїх випускників був своєрідний стимул для тих, хто навчався в Богданівській школі. Та зрештою піклувався він і за тих, хто залишився в селі, щоб працювати в господарстві чи інших виробничих ділянках. І багатьом допоміг, тому що авторитет його був дуже високим і за межами області. Адже Іван Гурович був депутатом Верховної Ради України, членом Президії, Героєм Соціалістичної Праці, кандидатом педагогічних наук, Заслуженим учителем України, педагогом-новатором. Його почесних титулів і звань вистачило б на кількох людей, які б, удостоївшись хоч одного з них, почували б себе щасливими. Директору ж Богданівської школи заслужені відзнаки і звання не надають якоїсь зверхності в стосунках з колегами. Коли Іван Гурович працював після школи в педуніверситеті, то при зустрічі з ним ректор Поляруш завжди приємно усміхався.

– Я коли зустрічаю його, – ділився професор з друзями, – то відразу поринаю в молоді роки, коли після закінчення школи працював у тракторній бригаді причіплювачем для виробничого стажу...

Так, Поляруш лише за третьою «спробою» поступив в університет. І, якимось, втомлений тракторист довірив йому кермо трактора.

– І я той зораний мною клаптик землі і нині вважаю «своїм» полем, улюбленим місцем, коли відвідую могилки батьків. Мабуть, сотні колишніх юнацьких сердець з теплотою згадують і засіяне Ткаченком «своє» поле.

Пам'ятною залишилась зустріч з Іваном Гуровичем на IV з'їзді вчителів України, який чотири дні проходив у Києві в присутності повного складу Політбюро, очолюваного Володимиром Щербицьким. Тридцять представників було від Кіровоградщини, серед яких було нас троє олександрійців. Як дорогу реліквію зберігаю і пам'ятне фото нашої делегації, на якому ми «увічнені» разом із запрошеним космонавтом Павлом Поповичем. Під час роботи з'їзду Іван Гурович сидів у першому ряді президії і десь на другий чи третій день перед тим, коли йому дали

слово для виступу, він, втомлений багатогодинним непорушним сидінням, задрімав, чим викликав нашу тривогу. Та хвилюватись було даремно, бо почувши своє ім'я він бадьоро підняв голову і на трибуні дзвінким голосом розпочав свій виступ цитуючи слова Тичини, де «труд переростає у красу...»

Під час обідніх перерв і ввечері він майже постійно перебував у товаристві Оксанича. Вони й на фото поряд. І мені в один з вечорів пощастило бути присутнім в компанії цих іменитих педагогів, які після сумісної вечері вирішили прогулятися в парку. Розмова торкнулась Сухомлинського, з яким вони обидва зустрічались часто.

– Рано, на п'ятдесят другому році пішов з життя, – сумовито проказав Іван Гурович і дещо жвавіше додав, – знаєш, Федоре Федоровичу в чому я йому, якщо можна так сказати, заздрю? В тому, що він був на фронті і про це знали всі, тоді коли нас з тобою, колишніх підпільників, не завжди визнають такими навіть свої. Не кожному ж розкажеш про те, що ти інвалід і не кожний повірить про те, що іноді доводилось ризикувати не тільки добрим ім'ям, а й життям...

– Про такий стан писав ще Пушкін в одній із своїх повістей, – говорив Оксанич, – що дуже незручно почуватись цивільним, коли після війни 1812-го в товаристві з'являвся учасник боїв. Так і в нас, незважаючи на державні відзнаки за участь в боротьбі з ворогом.

Пізніше доводилось мені бачити Івана Гуровича як народного депутата на засіданнях обласної ради, потім як викладача педагогічного вишу. Але в пам'яті навіки вривався він у мене, як, мабуть і в багатьох тисяч людей творчим працівником керівника школи, новатором.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розробок. Спогади про І.Г.Ткаченка є своєрідним дослідженням науково-педагогічної та громадської діяльності визначного педагога-новатора, де окреслено основні ідеї педагогіки трудового виховання молоді, викладені відповідні оцінки роботи середніх шкіл та учнівських виробничих бригад. Дослідження доцільно продовжити у напрямку вивчення архівних документів про визначних педагогів Кіровоградщини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко І. Г. Богданівська середня школа ім. В.І. Леніна. К.: Радянська школа, 1975. 274 с.
2. Сухомлинський В. О. Народний учитель. Вибрані твори : в 5-ти томах. К. : Радянська школа, 1977. 678 с.
3. Калініченко Н. А. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. Друга половина XIX-XX століття: монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2007. 744 с.
4. Садовий М. І., Трифонова О. М. Богданівський учитель. *Наукові записки. Педагогічні науки.* Кіровоград, 2014. Вип. 131. С. 26–30.

5. Девиз – эффективность. Диалог директора Богдановской школы, Героя Социалистического труда И.Г.Ткаченко с президентом Академии наук УССР, Героем Социалистического труда Б.Е. Патеном. *Учительская газета.* 24 июня 1978.

6. Максимчук О. В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г.Ткаченка : дис. ... канд. пед. наук. К., 2002. 234 с.

7. Мадзігон В., Левченко Г. Ткаченко Іван Гурович. *Трудова підготовка в закладах освіти.* 2004. № 3. С. 3–5.

REFERENCES

1. Tkachenko, I. H. (1975). *Bohdaniv's'ka serednya shkola im. V.I. Lenina* [Bohdanivka Secondary School V.I. Lenin]. *Radyans'ka shkola*, Kyiv, Ukraine.
2. Sukhomlyns'kyi, V. O. (1977). *Narodnyy uchytel' [Folk teacher]*. *Radyans'ka shkola*, Kyiv, Ukraine.
3. Kalinichenko, N. A. (2007). *Trudova pidhotovka uchniv sil's'koyi shkoly v Ukrayini. Druha polovyna KHKH-KHKH stolittya* [Labor training for rural school students in Ukraine. The second half of the nineteenth and twentieth centuries] : monohrafiya. Imeks-LTD, Kirovohrad, Ukraine.
4. Sadovyy, M. I., Tryfonova, O. M. (2014). *Bohdaniv's'kyi uchytel' [Bogdanovsky teacher]*. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky*, Kirovohrad, Ukraine, №131, 26–30.
5. Deviz – effektivnost'. Dialog direktora Bogdanovskoy shkoly, Geroya Sotsialisticheskogo truda I.G. Tkachenko s prezidentom Akademii nauk USSR, Geroyem Sotsialisticheskogo truda B.Ye. Patonom (1978) [The motto is efficiency. Dialogue of the director of the Bogdanovsk school, Hero of Socialist Labor I.G. Tkachenko with the President of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, the Hero of Socialist Labor B.Ye. Paton]. *Uchitel'skaya gazeta*.
6. Maksymchuk, O. V. (2002). *Sistema trudovoho vykhovannya v pedahohichnyi spadshchyni I.H. Tkachenka* [System of labor education in pedagogical heritage I.G. Tkachenko] : dissertation of the candidate of pedagogical sciences. Kyiv, Ukraine.
7. Madzhigon, Vasyli, Levchenko, Hryhoriy (2004). *Tkachenko Ivan Hurovych [Tkachenko Ivan Gurovich]*. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, № 3, 3–5.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Микола Григорович – почесний журналіст України, начальник обласного управління в справах преси Кіровоградського облвиконкому (1979-1995).

Наукові інтереси: архівні дослідження, історія Кіровоградського краю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSIBULSKY Nikolay Grigorovich – is an honorary journalist of Ukraine, the head of the regional department for press matters of the Kirovograd Regional Executive Committee (1979-1995).

Circle of research interests: archival research, history of Kirovograd region.

Дата надходження рукопису 10.04.2019р.